

ÚTMUTATÓ
EGYHÁZI KIFEJEZÉSEK
HELYESÍRÁSÁHOZ

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
az Apostoli Szentszék Könyvkiadója
Budapest 2006

ELŐSZÓ

A kommunikáció, különösen a nyelvi kommunikáció szerepe az emberi társadalomban az elmúlt évszázad során jelentősen megnövekedett. A Katolikus Egyház a maga hozzáállását ehhez a változáshoz a II. Vatikáni Zsinat *Inter mirifica* határozatában (1963. december 4.) fogalmazta meg, az Apostoli Szentszék pedig részint saját megnyilatkozásaiban, részint külön erre a célra létrehozott intézményeinek tevékenységével különös gondot fordít a keresztény üzenet hiteles megszólaltatására és korunk embereihez való eljuttatására. A Magyar Katolikus Egyház hosszú évtizedekig sajnos nem volt abban a helyzetben, hogy a világ és benne a világegyház változásaival eredményesen számot vessen, így az egyházi nyelvhasználat ápolására sem nyílt lehetősége. Ugyanakkor az elmúlt tizenöt év alatt ismét kiépült a katolikus köz- és felsőoktatás rendszere, felvirágzott a katolikus szellemű könyvkiadás, írott sajtó és elektronikus hírközlés, s ezzel együtt az egyházi nyelvhasználat köre is kibővült. A tág értelemben vett egyházi szaknyelv ma egyre nagyobb mértékben érintkezik a köznyelvvvel, miközben egymás mellett élnek benne különféle történeti korokban és helyzetekben született,

ISBN 963 361 513 5

Szent István Társulat

1053 Budapest, Kossuth L. u. 1.

Felelős kiadó: Dr. Rózsa Huba alelnök

Felelős kiadóvezető: Farkas Olivér igazgató

Készült a százhalombattai EFO Nyomdában

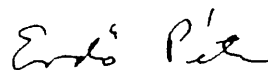
Felelős nyomdavezető: Fonyódi Ottó

egymástól eltérő változatok, amelyek – különösen az írott szövegekben – gyakran okoznak bizonytalanságot.

A magyar egyházi szaknyelv helyzetének felmérése és leírása, valamint az ezzel kapcsolatos teendők (elsősorban a szaknyelvi tervezés kérdéseinek) megfogalmazása a nyelvtudomány művelőinek dolga. A jelen helyzetben azonban különösen sürgetőnek tűnik az egyházi íráshasználat egyes problémáinak rendezése, amelynek igényét a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia segítségét kérve az utóbbi időben többen is megfogalmazták. Az MKPK Titkársága ezért 2005. április 1-jén nyelvészekből, teológusokból és a katolikus sajtó képviselőiből álló munkacsoportot hozott létre, amely Veres András püspök elnökletével április és november között tartott ülésein megvitatta a katolikus írásgyakorlat aktuális problémáit, és a bizonytalan helyesírású szavak írásmódját tisztázó szójegyzéket állított össze. A munkában a következő személyek vettek részt: Hegedűs Attila, Jelenits István, Cs. Nagy Lajos, Rihmer Zoltán (Pázmány Péter Katolikus Egyetem); Kardos Tamás, Posgay Ildikó (MTA Nyelvtudományi Intézet); Farkas Olivér, Kipke Tamás, Nagy Ferenc SI, Neumayer Katalin, Szabó Ferenc SI (a katolikus sajtó és könyvkiadás részéről); Szerdahelyi Csongor, Farkas Zsófia, Rébay Orsolya (MKPK Titkárság Sajtóirodája).

Az alábbi jegyzéket a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 2005. december 1-jei ülésén megtárgyalta és hasznosnak találta, s a Magyar Katolikus Egyház intézményeinek és egyes tagjainak használatára útmutatóként közrebocsátja.

Budapest, 2006. hamvazószerda

Dr. Erdő Péter
bíboros, prímás,
esztergom-budapesti érsek,
az MKPK elnöke

BEVEZETÉS

Az alábbi listához egy olyan jegyzék szolgált alapul, amelyben az Új Ember hetilap szerkesztősége gyűjtötte össze saját gyakorlatából a leggyakoribb bizonytalan írásmódú szavakat és kifejezéseket. A munkabizottság tagjai ezek megbeszélése során nemcsak az adott szóalak egységes írásmódjáról döntöttek, hanem számos általános kérdést is megvitattak. A jelen jegyzék műfaja nem teszi lehetővé akár az elméleti megfontolások, akár pedig a belőlük levonható szabályszerűségek kifejtését, annál is inkább, mert ez csak az egyházi szaknyelvi helyesírás alapos, tudományos igényű leírása után volna lehetséges, amire eddig még nem került sor. S bár az általános köznyelvi helyesírásnak számottevő irodalma van a hazai nyelvtudományban, egy ideje napirenden van az 1984-es akadémiai helyesírási szabályzat reformja, amelyhez szintén egyre több különböző műfajú és tartalmú segédanyag (kézikönyv, tanulmány, lezárt és folyamatban levő vizsgálat) áll rendelkezésre. Ez az átmeneti állapot némi bizonytalanságot okoz a köznyelvi norma megállapításában, és fokozott óvatosságra int a helyesírási szabályzat gyakran apodiktikus előírásainak alkalmazása során (különösen, ha megfontoljuk, hogy

a helyesírási szabályzatban beljebb kezdett bekezdések szövegét alkotóik eredetileg nem is szabályként, hanem tanácsként, ajánlásként fogalmazták meg, ennek megemlítése azonban az előszóból sajnálatos módon kimaradt).

Néhány általános szempont mindazonáltal mégis megfogalmazható. A munkabizottság tagjai egyetértettek abban, hogy az akadémiai helyesírási szabályzat alapján az egyházi írásgyakorlatra nézve is irányadónak tekintendő, az egyházi szakszókincs körébe tartozó fogalmak írásmódjára azonban a szaknyelvi helyesírások különleges szabályait kell alkalmazni. Az akadémiai helyesírási szabályzat erre a tényre gyakran utal a földrajzi, kémiai és más természettudományok esetén, hallgat azonban róla az egyházi, jogi és más humán-tudományokkal kapcsolatban. Ezek a szaknyelvi eltérések elsősorban az egybe- és különírás, illetve a kis és nagy kezdőbetűk terén jelentkeznek. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy ez utóbbi teljesen egységes szabályozása még az egyházi nyelvhasználat körén belül sem lehetséges, hiszen az adott szöveg funkciójának megfelelően itt is a hivatalosság több fokát különböztethetjük meg (hivatalos dokumentumok az egyházi hatóságok részéről, félhivatalos írások főleg az egyházi sajtóban, magánjellegű szövegek a vallásos emberek egyéni írásgyakorlatában). Az alábbi jegyzékben – főként az egyházi ünnepek írásmódjára

vonatközóan – a legáltalánosabb, magánjellegű gyakorlatot vettük figyelembe, így az ilyen jellegű szavak esetén hivatalosabb szövegekben a nagybetűs kezdés is elképzelhető.

A jegyzék, mint említettük, esetleges: az általában problémát okozó kifejezések egységes írásmódjának kialakítását kívánja elősegíteni. A benne szereplő alakokat a munkacsoport tagjai elfogadták, bizonyos szavak írásmódjáról azonban az általános nyelvhasználat felmérése előtt, illetve a kellő tudományos reflexió hiányában nem sikerült egyetértésre jutniuk (pl. a „görög katolikus” fogalom esetén). Az ilyen tételek egyelőre kimaradtak ebből a listából, amelyet egyébként is az ez irányban folytatandó munkálatok pusztán első lépésének tekintünk.

A jegyzék a kérdéses elemeket ábécérendben tartalmazza. Az alapszó mellett gyakran felvettük (főként, ha ez okozta a problémát) annak jelzős szerkezetben, illetve szóösszetételben elő- és utótagként való előfordulásait, végül pedig a belőlük képzett szavakat (elsősorban az *-i* képzős melléknveket).

SZÓTÁRI RÉSZ

A

advent; adventi koszorú
alapítvány; Batthyány-Strattmann László
Templomért Alapítvány,
Magyar Hospice Alapítvány
áldozás; szentáldozás
államtitkár; bíboros államtitkár,
államtitkár-helyettes; Államtitkárság
(intézménynév, a Római Kúria egyik
hivatala)
ámen
angolkisasszonyok; Angolkisasszonyok
Szerzetesrend (történeti intézménynév)
anyaegyház; Anyaszentegyház
apostol; Szent János apostol
aprószentek (1. a Heródes által leöletett
gyermek; 2. azok ünnepe)
Atya; atyaisten (vallástörténeti fogalom),
Atyaisten, Atya Úristen, mennyei Atya

B

bazilika; esztergomi bazilika,
Szent István-bazilika, Szent Péter-bazilika,
lateráni bazilika, lateráni patriarkális
bazilika, lateráni Szent János-bazilika,
Jézus Szíve bazilika; bazilikastílus

bérmaapa, bérmaanya
Biblia (könyvcím), biblia (konkrét kötet);
bibliaolvasás, bibliafordítás
bíboros; bíboros püspök, bíboros érsek,
bíboros prímás, bíboros prefektus, bíboros
államtitkár (egyházi hivatalok bíborosi
rangú betöltői); püspökbíboros,
diakónusbíboros, presbiterbíboros
(a bíborosi kollégium három rendje)
boldog; Árpád-házi Boldog Jolán, Boldog
Apor Vilmos (l. még: Piusz)
Boldogasszony
böjt; böjtidő, nagyböjt
búcsú; búcsúcédula, búcsújárás, búcsújáró
hely, szentkúti búcsú, Mária neve búcsú

C

cenákulum

D

diakónus, diakonissza; diakonátus, diakónia
domonkos, dominikánus;
Szent Domonkos-rend, domonkos rend;
Szent Domonkos-rendi szerzetes,
domonkos rendi szerzetes, dömés (régies
elnevezés)

E

egyetem; lateráni egyetem, Pápai Lateráni
Egyetem (intézménynév), Pápai Gergely

Egyetem (köznyelvi használatban:
Gregoriána), Pázmány Péter Katolikus
Egyetem, Pázmány Péter katolikus
egyetemi

Egyház, a Szent Római Katolikus Egyház
vagy a Katolikus Egyház
(az intézménynév teljes és rövidebb
formája); katolikus egyház, református
egyház (köznyelvi használatban);
kisegyház

egyházatya
egyházközség; szeged-rókusai egyházközség
egyházmegye, Debrecen-Nyíregyházi
Egyházmegye (intézménynévként);
egyházmegyei zsinat, egyházmegyés pap
elsőáldozás

elsőpéntek, elsőcsütörtök, elsőszombat,
elsővasárnap

érsek; esztergomi érsek, bíboros érsek,
kalocsa-kecskeméti érsek; érsek-püspök
(püspöki egyházmegye érseki rangban
lévő főpásztora), hercegérsek; érseki
helynök

eszkatológia

eucharisztia (szentmise), Eucharisztia
(az Oltáriszentség); Eucharisztia éve;
eucharisztikus kongresszus,
Eucharisztikus Világkongresszus
evangélium; Krisztus evangéliuma, Máté
evangéliuma, Máté-evangélium

F

Fehér Atyák (intézménynév), fehér atyák
(az intézmény tagjai)
felekezeten kívüli istenhit, de:
felekezetenkívüli(ek),
felekezetenkívüliség, de: felekezeten
kívüli istenhit
feltámadás
Fiú, Fiúisten, Isten (egyszülött) Fia,
Emberfia
Fokoláre Mozgalom
főegyházmege; Kalocsa-Kecskeméti
Főegyházmege (intézménynévként),
kalocsa-kecskeméti főegyházmegei
zsinat
földöntúli (pl. boldogság)
főplébánia; Belvárosi Főplébánia
(intézménynév),
belvárosi főplébánia-templom

G

Genezáreti-tó
Gergely-naptár, I. Nagy Szent Gergely,
Nazianzi Szent Gergely,
VII. Szent Gergely
Getszemáni-kert
görögkeleti (ortodox)

H

halottak napja
hegyi beszéd
Hiszekegy (az ima neve)
húsvét

I

irgalmasok (irgalmas rendi szerzetes),
irgalmas rend (nem hivatalos megnevezés),
irgalmas rendi, irgalmas nővér
isten (vallástörténeti fogalom), Isten
(tulajdonnév); Atyaisten, Fiúisten,
Szentlélek Isten, Jóisten
istenfélő, istenhívő, istenkeresés, istenkereső,
istenszerető, istenimádó, istentagadó,
istentelen
istentisztelet
Istenszülő, Istenanya (Szűz Mária)

J

Jézus Krisztus; Kisjézus, a gyermek Jézus,
Jézuska
Jó Pásztor (Jézus Krisztus)

K

Kálvária (bibliai helynév); kálvária (köznév),
kálváriajárás
kánai menyegző

kápolna; Bakócz-kápolna, Sixtus-kápolna,
Jézus Szíve-kápolna
karácsony; karácsonyeste
karitás; Katolikus Karitás;
karitászmunkatárs
Kármel hegy; karmelita
katekizmus; A Katolikus Egyház
katekizmusa (műcím)
katekézis, katekéta
katekumen, katekumenátus
kedvesnővér (szerzetesnő)
keresztanya, keresztapa
keresztútjárás, keresztjárás
klérus; klerikus; klerikalizmus
kompletórium
konferencia; püspöki konferencia, Magyar
Katolikus Püspöki Konferencia (rövidítve:
MKPK)
kongregáció; Kléruskongregáció, Hittani
Kongregáció, Szenttéavatási Ügyek
Kongregációja (a Római Kúria
dikasztériumi); bencés kongregáció
(szerzetes intézményi fajta); Magyar
Bencés Kongregáció (konkrét intézmény)
konklávé
Központi Papnevelő Intézet (intézménynév),
központi szeminárium (köznév)
Krisztus; Krisztus-fej, Krisztus-hit,
krisztushívó (keresztény)
Krisztus Király
krizma

L

laudes (reggeli imaóra)
lelki élet
lelkipásztor, lelkiatya, lelkevezető,
lelkigyakorlat, lelkifurdalás, lelkiismeret,
lelkiismeret-vizsgálat
litánia; lorettói litánia, Szent József-litánia,
Jézus Szíve-litánia
liturgia; szent liturgia

M

Magyar Kurír
Mária-oltár, máriaüveg, máriás
matutínium (hajnali imaóra)
menny; mennyország, de: menyegző,
kánai menyegző
metropólia, metropolita
Miasszonyunk (Szűz Mária)
Miatyánk (az ima neve), Mi Atyánk
(az imádság kezdőszavai)
mindenszentek (ünnepnév)
mise; miseszöveg, miserend
misszále vagy misszálé (miskönyv)

N

Nagyboldogasszony
nagyböjt

Nagyasszonyunk (Szűz Mária), Magyarok
Nagyasszonya
Nagymarosi Ifjúsági Találkozó
nagyester (lovagrendben)
nagycsütörtök, nagypéntek, nagyszombat
Názáreti (a Názáreti Jézus)
nemhívők (főnév), de: nem hívő ember;
nemkeresztény, nemkatolikus
név; Jézus neve, Mária neve, Mária neve
búcsú, Mária szent nevének ünnepe
nóna (az egyik napközi imaóra)
nyolc boldogság

O

Olajfák hegye
oltáregylet
Oltáriszentség (Jézus személyi misztériuma),
oltáriszentség (a hét szentség egyike)
Ószövetség (mint könyvcím), ószövetség
(mint kor)
örömhír (evangélium), Krisztus örömhíre
Ószentsége (a mindenkori pápa)

P

pápa; XVI. Benedek pápa, pápaválasztás
paradicsom (Édenkert)
pásztor; a Jó Pásztor; pásztorlevél
pátriárka (bibliai ősatya és keresztény
egyházfő); patriarkális, patriarkátus
példabeszéd; a Példabeszédek könyve

perikópa (szentírási szakasz)
Piusz; X. Szent Piusz, IX. Boldog Piusz
plébánia; Szent Imre Plébánia, Magyarok
Nagyasszonya Plébánia (intézménynevek);
plébániatemplom, Szent
Margit-plébániatemplom
plébános; apátplébános, esperesplébános
pokol
prímás, hercegprímás
pünkösöd, pünkösdhétfő
püspök; megyéspüspök, segédpüspök,
címzetes püspök, bíboros püspök;
szeged-csanádi püspök
püspöki kar (püspökök összessége), püspöki
konferencia (testület), Magyar Katolikus
Püspöki Konferencia (intézménynév)
püspökség, győri püspökség

R

Regnum Marianum; regnumi
rend; rendfőnök, rendtárs, rendtartomány;
apácarend, szerzetesrend; Szent
Ferenc-rend *vagy* ferences rend, bencés
rend *vagy* Szent Benedek-rend, domonkos
rend *vagy* Domonkos-rend, Jeruzsálemi
Szent Sír Lovagrend; ferences rendi
(ferencrendi), Szent Benedek-rendi
(bencés rendi), Domonkos-rendi
(domonkos rendi)

rendház; ferences rendház (épület), Aquinói
Szent Tamás Rendház (intézmény)
rituále (szertartáskönyv)
rózsafüzér; Rózsafüzér Királynője,
Rózsafüzér Társulat

Sz

szent; Aranyszájú Szent János, Árpád-házi
Szent Margit; Szent István-i
(l. még: Gergely, Piusz)
szentáldozás, szentbeszéd, szenteste, szentév,
szentmise, szentostya; Szent Család, Szent
Ostya, Szent Test, Szent Vér, Szent Szív
(Jézussal kapcsolatban); Szent Sír
(Jeruzsálemben); Szent Kereszt, Szent
Kereszt-templom, Szent Kereszt
felmagasztalásának ünnepe, Szent Kereszt
Felmagasztalása Plébánia
szenttéavatás, Szenttéavatási Ügyek
Kongregációja, de: szentté avat
szentatya (ókori egyházatya), Szentatya
(Őszentsége, vagyis a mindenkori pápa)
Szentföld
Szentháromság; Szentháromság-templom;
szentháromságos
Szentírás (a Biblia), szentírás (a Biblia
egy konkrét példánya); szentírásolvasás
Szent Jobb
Szent Korona
Szentlélek; Szentlélek Úristen

szentszék (egyházi bíróság); Szentszék,
Apostoli Szentszék
szepőlótel fogantatás; Szűz Mária
szepőlótel fogantatásának (fő)ünnepe,
a szepőlótel fogantatás ünnepe
szeretethimnusz
szerzetes, szerzetesnő, szerzetesrend;
szerzetes pap, szerzetes testvér, szerzetes
előljáró, trappista szerzetes
szexta (az egyik napközi imaóra)
szinódus; Püspöki Szinódus (intézménynév)
szkóla (énekkar)
szív; Jézus Szíve, a Szent Szív, Szűz Mária
Szíve, Szűz Mária szepőlótel szíve
Szűz Mária, Szűzanya, Szent Szűz

T

Tábor-hegy, Tábor-hegyi
templom; domonkos templom, fogadalmi
templom, koronázási templom, egyetemi
templom, sziklatemplom; szeged-rókusi
templom, Szentlélek-templom,
Nagyboldogasszony-templom, Szent
Anna-templom, Kispest-Wekerle-telepi
Munkás Szent József-templom;
Mátyás-templomi, Szent Család-templomi
templomjáró, templomba járás
tercia (az egyik napközi imaóra)
test; az Úr Teste (Eucharisztia), az Úr teste (pl.
a kereszten); Krisztus Szent Teste és Vére

testamentum; Ó- és Újtestamentum
(könyvcím)
tisztítóhely, tisztítóút
tízparancsolat

U

Úristen; Úr Jézus
úrnapja
úrvacsora

Ü

Üdvözlégy (az ima neve), Üdvöz légy!
(köszöntés)
ünnep; Szent István-ünnep, Krisztus Király
ünnep, Mária szent nevének ünnepe

V

Vatikán; Vatikánváros, Vatikánvárosi Állam;
Vatikáni Vegyesbizottság
vesperás (esti imaóra)
világi pap
vízkereszt

Zs

zsinat; esztergomi zsinat, kalocsa-kecskeméti
egyházmegyei zsinat; Niceai Zsinat,
Trentói Zsinat, II. Vatikáni Zsinat
(egyetemes zsinatok mint intézmények
nevei)